

Nr 53.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1953/54 till statens bosättningslånefond m. m.; given Stockholms slott den 6 februari 1953.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

G. E. Sträng.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen redovisas en av socialstyrelsen företagen översyn av bestämmelser och praxis i fråga om de statliga bosättningslånen. Maximibeloppet för lånen föreslås höjt från 2 000 till 3 000 kronor och långivningen föreslås utsträckt till ogifta mödrar. I övrigt förordas vissa jämkningar beträffande låneverksamheten. Förslag bl. a. om sänkning av räntan på lånen avvisas däremot. För nästa budgetår äskas dels till statens bosättningslånefond 1 000 000 kronor och dels till omtryckning av en broschyr 45 000 kronor.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
6 februari 1953.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och finansdepartementen anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Sträng, följande.

I årets statsverksproposition (bil. 26, punkt 3) har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1953/54 till Statens bosättningslånefond beräkna ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor. Jag anhåller nu att få upptaga frågan om bosättningslånen till närmare behandling.

Inledning.

Den 21 december 1951 uppdrog Kungl. Maj:t åt socialstyrelsen att överse gällande bestämmelser rörande de statliga bosättningslånen samt att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag, vartill översynen kunde föranleda.

I sin år 1951 avgivna berättelse redogjorde riksdagens revisorer under § 8 för en av dem företagen granskning av den statliga bosättningslåneverksamheten och gjorde i samband därmed vissa uttalanden om denna verksamhet. Vid 1952 års riksdag väcktes vidare två likalydande motioner (I: 78 och II: 117) med yrkande om vissa ändringar i grunderna för bosättningslån. Kungl. Maj:t anbefallde den 5 maj 1952 socialstyrelsen att vid fullgörandet av angivna utredningsuppdrag beakta vad statsutskottet (utl. nr 76) anförde med anledning av revisorerernas berättelse och förenämnda motioner.

Med skrivelse den 10 november 1952 har socialstyrelsen till Kungl. Maj:t överlämnat en promemoria med utredning och förslag angående de statliga bosättningslånen. Vid promemorian har fogats bl. a. en redogörelse för en inom styrelsen utförd statistisk undersökning rörande bosättningslåneverksamheten under år 1951.

I det följande torde, efter en översikt av gällande bestämmelser, få lämnas en redogörelse för socialstyrelsens promemoria och de däröver avgivna yttrandena.

Gällande bestämmelser m. m.

Efter förslag av befolkningskommissionen beslöt statsmakterna år 1937 inrätta statens bosättningslånefond. Huvudsyftet med låneverksamheten var befolkningspolitiskt. Genom att öppna kreditmöjligheter för bosättning på billiga och betryggande villkor önskade man i första hand främja äktenskapsbildningen och gynna tidiga äktenskap för att därmed på längre sikt åstadkomma en stegring av den låga nativiteten i landet. Dessutom avsåg man att med hjälp av bosättningslånen förhindra osunda avbetalningsköp. Bosättningslåneverksamheten började år 1938. De bestämmelser, som ursprungligen gällde härom, har ändrats vid flera tillfällen, bl. a. på förslag av 1941 års befolkningsutredning. I sina grunddrag har dock verksamheten lämnats orubbad. De nuvarande bestämmelserna meddelas i kungörelsen den 29 juni 1946 om statliga bosättningslån (nr 570; ändr. 306/1951). Dessa innebär i huvudsak följande.

Lån kan beviljas trolovade eller äkta makar — i regel senast 6 månader från vigseln — för inköp av möbler och andra bosättningsföremål, vilkas anskaffande föranledes av äktenskapets ingående. Förutom av bohag i vanlig mening kan lån erhållas för inköp av redskap, verktyg eller liknande föremål, som kan underlätta hemarbetet eller bidra till hemmets trevnad eller familjens försörjning, samt av vissa husdjur såsom kor och får.

Som villkor för lån gäller huvudsakligen, att sökandena har behov av medel för att göra de inköp, för vilka lånet är avsett, samt att de har gjort sig kända för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet och — i mån av möjligheter — ådagalagt sparvilja.

Lån ur bosättningslånefonden utlämnas av riksbanken utan annan säkerhet än låntagarnas egen revers. Lånebeloppets storlek fastställs efter prövning i varje särskilt fall. Högsta medgivna lånebelopp är sedan år 1946 2 000 kronor.

Även lånetidens längd fastställs från fall till fall. I allmänhet bestäms tiden till 5 år. Längsta lånetiden är regelmässigt 8 år. I vissa fall kan en särskild låneform med amorteringsfrihet under i allmänhet högst 3 år komma till användning. Lån av denna typ kan beviljas exempelvis sökande, som på grund av studier (studiebosättningslån), öppnande av egen rörelse, övertagande av jordbruksfastighet eller annan liknande orsak kan beräknas få svårigheter att verkställa amorteringar under de första åren efter lånets erhållande. Då amorteringsfrihet under viss tid har medgivits, skall lånet vara slutbetalt senast 5 år efter utgången av den amorteringsfria tiden.

Ränta utgår efter räntefot, som fastställs av Kungl. Maj:t. Den utgör f. n. 4 %. Den vid lånets beviljande gällande räntesatsen skall tillämpas oförändrad under hela lånetiden.

Lån skall återbetalas genom att ett i reversen bestämt belopp jämte upp-lupen ränta inbetalas till riksbanken var tredje månad från lånets utgivningsdag. Riksbanken kan dock medge uppskov med betalning av ränta och amortering. Uppskov brukar lämnas, om betalningssvårigheter uppstår på grund av värnpliktstjänstgöring eller ömmande omständigheter och avser i regel avbetalning på kapitalskulden, däremot ej räntan.

Riksbanken kan meddela befrielse helt eller delvis från återbetalnings-skyldighet i två fall, nämligen om någon av låntagarna avlider eller om låntagares försörjningsbördan utökas; i båda fallen förutsättes, att synnerlig svårighet har uppkommit att återbetala lånet. Det kan nämnas, att i sistnämnda fall lånet brukar efterskänkas, om betalningssvårigheterna beror på att låntagare har försörjningsplikt mot fyra eller flera minder-åriga barn. Har befrielse från återbetalningsskyldighet medgivits, skall det efterskänkta beloppet avskrivas. Avskrivning kan förekomma även utan samband med befrielse och innebär då, att riksbankens krav visserligen kvarstår men lånet avföres ur räkenskaperna. Beslut om befrielse eller avskrivning fattas av riksbankens direktion.

För att tillhandagå lånesökande med råd och anvisningar och avge ytt-rande över inlämnade låneansökningar finns i varje kommun ett av kom-munen utsett ortsombud. Medverkan av ortsombudet kan även påkallas för att av försumliga låntagare indriva efterliggande lån, likaså för att verkställa utredningar om lån, som kan komma i fråga för laga indrivningsåtgärder (lagsökning och utmätning), befrielse eller avskrivning.

Fullmäktige i riksbanken äger utfärda erforderliga tillämpningsföre-skrifter för låneverksamheten. I enlighet härmed har fullmäktige fastställt en särskild instruktion för ortsombuden och meddelat anvisningar för riksbankskontoren beträffande lånerörelsen.

Socialstyrelsens promemoria.

Verksamhetens omfattning m. m.

Till statens bosättningslånefond har riksdagen t. o. m. budgetåret 1952/53 anvisat tillhoppa 54 100 200 kronor; under vartdera av innevarande och sistförflutna budgetår har anslaget uppförts med 100 kronor. Sam-manlagda beloppet av de lån som utgivits sedan verksamhetens början är dock avsevärt större, enär medel som inflyter genom inbetalning på äldre lån kan användas för utlämnande av nya. T. o. m. den 30 juni 1952 hade sålunda utlämnats 150 000 lån på inalles 176 miljoner kronor.

Sammanlagda beloppet av efterskänkta eller avskrivna lån utgjorde vid utgången av budgetåret 1951/52 endast en miljon kronor, motsvarande 0,6 % av totalsumman utgivna lån. Om sålunda de bokförda låneför-lus-terna har varit små, uppgick å andra sidan de eftersläpande lånen vid

samma tidpunkt till betydande belopp. Av 55 000 utestående lån om 46,6 miljoner kronor var 11 200 till ett sammanlagt belopp av 6,9 miljoner kronor att betrakta som eftersläpande i den meningen, att mer än en förfallen amortering och (eller) räntebetalning icke hade erlagts. Därav hade 2 200 lån med en rest av 0,9 miljon kronor utgivits under åren 1938—1942.

I fråga om antalet utgivna lån nådde verksamheten sin höjdpunkt budgetåret 1943/44, då mer än 13 500 lån utlämnades. Därefter har lånen undan för undan minskat i antal för att budgetåret 1951/52 stanna vid icke fullt 8 800. Samtidigt har emellertid giftermålsfrekvensen till följd av sammankrympning av de yngre äktenskapsbildande åldersgrupperna avtagit i nästan samma proportion. Medan 20,8 % av all hembildning i landet skedde med anlåtande av bosättningslån under år 1943, var sålunda motsvarande procenttal trots den betydande nedgången av antalet lån så högt som 17 under år 1951.

Genomsnittliga lånebeloppet, som vid lånerörelsens början utgjorde omkring 700 kronor, har successivt ökat. Under budgetåret 1943/44, vid vars ingång maximibeloppet höjdes till 1 250 kronor, var medelbeloppet ca 1 000 kronor. Efter 1946 års höjning av maximibeloppet till nuvarande 2 000 kronor steg medelbeloppet under budgetåret 1946/47 till ca 1 400 kronor och överskred under budgetåret 1951/52 1 700 kronor. Under vart och ett av de tre nämnda budgetåren utgjorde sammanlagda lånebeloppet 13,5, 16,2 resp. 15,1 miljoner kronor. Lånerörelsens närmare utveckling framgår av följande sammanställning rörande utlämnade bosättningslån under budgetåren 1937/38—1951/52.

Budgetår	Antal	Belopp kronor	Medelbelopp kronor
1937/38	2,729	1,858,058	681
1938/39	8,498	6,632,105	780
1939/40	7,634	6,026,641	789
1940/41	8,992	6,956,554	774
1941/42	11,335	9,172,421	809
1942/43	13,452	11,510,697	856
1943/44	13,543	13,535,798	999
1944/45	12,641	13,713,738	1,085
1945/46	11,618	12,949,436	1,115
1946/47	11,416	16,220,787	1,421
1947/48	10,511	16,195,394	1,541
1948/49	9,801	15,446,111	1,576
1949/50	9,651	15,434,450	1,599
1950/51	9,499	15,462,998	1,627
1951/52	8,759	15,125,333	1,727
Summa	150,079	176,240,521	

Bosättningslånen syften m. m.

Socialstyrelsen behandlar först de grundläggande principerna för den statliga bosättningslåneverksamheten och erinrar om att lånen tillkommit för att främja familjebildningen. Vid den granskning av de statliga bosättningslånen, som statsrevisorerna företog år 1951, riktades bl. a. en förfrågan till riksbankens avdelningskontor om kontorens erfarenheter av bosättningslånen såsom social hjälpform. De ingångna svaren rörde i allmänhet en viss tveksamhet, om lånen verkligen fått den betydelse för höjande av äktenskapsfrekvensen, som ursprungligen avsetts. Fler-talet kontor framhöll emellertid, att lånen fyllde ett väsentligt familjesocialt behov, varvid de ansågs ha fått stor betydelse för underlättande av familjebildningen för många unga människor, som helt eller delvis saknat medel till sin bosättning. Särskilt uppgavs detta vara förhållandet i många fall, där barn väntats eller funnits men äktenskap icke kommit till stånd av brist på medel. Kontrahenterna hade därvid beretts en helt annan möjlighet att bilda egna hem än om de skulle varit hänvisade till annan form av kreditverksamhet eller till de sociala myndigheterna. För egen del fann revisorerna, att även om det torde få anses som sannolikt, att bosättningslånen i varje fall icke på ett avgörande sätt har kunnat påverka den befolkningspolitiska utvecklingen i gynnsam riktning, lånen ur framför allt de av riksbankskontoren angivna synpunkterna fått stor betydelse. Tyngdpunkten i fråga om lånens betydelse syntes sålunda ha förskjutits, varigenom rent sociala motiv kommit att mer träda i förgrunden. Revisorerna ifrågasatte, om icke därmed en förskjutning i bosättningslånerörelsens ursprungliga målsättning i viss mån kunde sägas ha inträffat.

Socialstyrelsen finner det vara omöjligt att med någon bestämdhet fastställa bosättningslånen effekt på äktenskapsfrekvensen och giftermålsåldern, emedan man icke kan urskilja befolkningspolitikens inverkan från andra faktorer, exempelvis bostadsbristens, och ännu mindre i detta hänseende kan isolera bosättningslånen från övriga åtgärder med befolkningspolitiska inslag, såsom allmänna barnbidrag etc. Styrelsen anför emellertid i detta sammanhang vissa uppgifter, som framkommit vid den av styrelsen utförda statistiska undersökningen av ett urval bosättningslåneansökningar för år 1951. Sålunda var omkring två tredjedelar av de lånesökande paren i åldern 20—30 år. Till skillnad från vad en liknande undersökning år 1941 gav vid handen var sökande under 20 års ålder sällsynta. Av samtliga nygifta par i landet under år 1951 erhöll 17 % lån. Där båda makarna tillhörde åldersgruppen 20—24 år, var motsvarande procenttal 26, och i andra fall, då makarna var mellan 20 och 30 år, hade omkring 20 % av de nygifta parens bosättning skett med hjälp av bosättningslån. Så gott som hälften av samtliga lånesökande par år 1951 hade vid ansökans ingivande redan ingått äktenskap.

Om de statliga bosättningslånens huvudsyfte anför socialstyrelsen:

Enligt socialstyrelsens uppfattning ligger bosättningslånens värde lika mycket på det allmänt sociala planet som på det befolkningspolitiska. Statsrevisorerna anförde, att tyngdpunkten i fråga om lånens betydelse syntes ha förskjutits varigenom rent sociala motiv hade kommit att mer träda i förgrunden. Huruvida någon förskjutning även av bosättningslånerörelsens ursprungliga målsättning därmed kan sägas ha inträffat, vill styrelsen lämna därhän. Det påståendet torde emellertid kunna vågas, att medan man år 1937 med lånen i första hand åsyftade en allmän stegring av äktenskapsbildningen och nativiteten i samhället, ser man nu som lånens främsta uppgift att öppna möjligheter för de enskilda unga människorna att skapa ett hem; lånens befolkningspolitiska verkan framstår mera som en produkt härav men har givetvis fördenskull ingalunda förlorat i värde.

Socialstyrelsen erinrar om uttalandena från riksbankshåll att lånen särskilt har varit av betydelse i fall, då barn funnits eller väntats, för att legalisera en förbindelse, som sannolikt eljest icke skulle ha lett till äktenskap. Enligt den statistiska undersökningen uppgav 45 % av de lånesökande år 1951 i ansökan, att de hade eller (och) väntade barn; enligt styrelsens bedömande torde andelen i realiteten vara ännu större. Styrelsen framhåller, att det icke är legaliseringen som sådan av en utomäktenskaplig förbindelse, som här utgör det väsentligaste, utan i stället den omständigheten att kontrahenterna beredes möjlighet att bilda ett gemensamt hem för sig och barnet och de ytterligare barn de kan komma att sätta till världen.

Att uppmärksamheten nu alltmera har fästs på denna sida av bosättningslåneverksamhetens huvudsyfte, nämligen att öppna möjligheter för att skapa ett hem, bör enligt styrelsens uppfattning föranleda överväganden, huruvida icke även ogifta mödrar skall bli berättigade till bosättningslån.

Vid 1948 års riksdag behandlades en motion (II: 81) med yrkande bl. a., att bosättningslån skulle kunna beviljas ensamstående mödrar. Riksdagen fann, att ehuru vissa skäl talade för att bosättningslån skulle kunna beviljas även ensamstående mödrar syntes en sådan utsträckning av förmånen komma i konflikt med lånens tydliga syfte att befrämja äktenskapsbildningen, varför frågan om denna ändring av gällande bestämmelser icke borde upptagas, innan den blivit föremål för överväganden ur mera allmänna synpunkter (statsutsk. utl. nr 155). Socialstyrelsen påpekar, att befolkningskommissionen utan tvivel betraktade en ökad äktenskapsfrekvens som ett naturligt förled till det djupare liggande och i egentlig mening befolkningspolitiska syftet att uppnå en stegring av nativiteten och att det här åberopade skälet därför icke synes utgöra något hinder från rent befolkningspolitiska synpunkter att utsträcka långivningen till ogifta mödrar. Vidare framhåller styrelsen, att ogift moder med två min-

deråriga barn f. n. äger tillgång till familjebostadsbidrag, om hon i övrigt uppfyller förutsättningarna härför, och erinrar om 1951 års bostadsutrednings uppdrag att undersöka frågan om att lämna sådant bidrag till familjer med endast ett barn. Det förhållandet, att ogift moder med barn under sin vårdnad kan erhålla familjebostadsbidrag, utgör i och för sig tillräcklig anledning att medelst bosättningslån sätta henne i stånd att anskaffa den för bostaden erforderliga utrustningen. Alldeles frånsatt frågan om familjebostadsbidragen anser emellertid socialstyrelsen, att både befolkningspolitiska — bl. a. abortförebyggande — och allmänt sociala skäl talar för att i dessa fall modern beredes möjligheter att skapa ett hem för sig och barnet. Styrelsen föreslår därför, att bosättningslån skall kunna utgå även till ogift moder, som har minderårigt barn i sin vård.

Vid sidan av bosättningslånen befolkningspolitiska syfte, som helt naturligt har varit dominerande, har alltifrån lånerörelsens början stått önskemålet att genom lånen förhindra osunda avbetalningsköp. Socialstyrelsen finner det vara svårt att fastslå i vilken mån man med bosättningslånen har lyckats begränsa avbetalningshandeln. Vid de undersökningar, som riksbanken har företagit beträffande försumligen låntagares ekonomi, har det ofta visat sig, att dessa jämsides med bosättningslånet även har skulder på grund av avbetalningsköp. Styrelsen anser, att det gynnsammaste resultatet i detta hänseende uppnås genom att låntagarna erhåller lån av tillräcklig storlek, enär de då får mindre anledning att anlita avbetalningshandeln.

Socialstyrelsen tar upp frågan om bosättningslånen betydelse för landsbygdens befolkning och redogör för bl. a. den utvidgning av lånens användningsområde, som vidtogs år 1946, i det att lånen fick disponeras för anskaffande av vissa redskap och verktyg m. m. ävensom av husdjur, vilkas avkastning till avsevärd del användes inom det egna hushållet. Statsrevisorerna konstaterade vid sin granskning år 1951 av låneverksamheten, att landsbygdsbefolkningen i lägre grad än tätorternas befolkning hade visat intresse för lånen. Landsbygdens behov syntes emellertid revisorerna ha tillgodosetts genom 1946 års författningsändring. Socialstyrelsens statistiska undersökning år 1941 visade, att bosättningslån till de under åren 1938—1940 ingångna äktenskapen i landet hade utlämnats för 19 % i tätorter men blott 9 % på landsbygden. Enligt den nu företagna undersökningen var under år 1951 motsvarande procenttal 21 och 11. Proportionen är alltså praktiskt taget oförändrad. Styrelsen anger även, att såvitt framgår av de närmare 2 000 ansökningar, som har legat till grund för den senaste undersökningen, lån i intet fall har sökts för inköp av kreatur och att låneansökan blott i ett par fall har upptagit sådana verktyg eller redskap som de förut nämnda.

Styrelsen anser, att det kan ifrågasättas om icke de år 1946 tillkomna

bestämmelserna om utvidgning av lånens användningsområde bör utmönstras ur författningen, då de synes vara av ringa värde, men yrkar ej därpå.

Socialstyrelsen anser det vara höjt över allt tvivel, att bosättningslånen som social hjälpform har en viktig funktion att fylla och vidare att den sociala karaktären hos lånen har blivit starkare markerad till följd av det betraktelsesätt man numera anlägger, i det att skapandet av ett hem framstår som lånens primära uppgift. Därvid uppställer styrelsen frågan, huruvida det statliga stödet vid bosättning bör lämnas i form av lån eller bidrag. Det framhålles, att bosättningslåneverksamheten från början uttryckligen lades »på affärsmässig bas», bortsett från att borgen eller annan bankmässig säkerhet icke skulle krävas för lånen. Även om någon uppmykning med tiden har skett härvidlag, är det dock klart, att kreditvärdighetssynpunkter utövar starkt inflytande vid långivningen, i full överensstämmelse med vad statsmakterna har förutsatt. Detta anser styrelsen icke stå i god samklang med lånens sociala karaktär, ty i enlighet med den borde i stället behovet av hjälp till bosättning vara utslagsgivande.

Den senaste statistiska undersökningen ger vid handen, att bosättningslånen nu huvudsakligen kommer ett mellanskikt av befolkningen tillgodo. Av låntagarna hade år 1951 över 60 % en familjeinkomst efter bosättningen på mer än 7 000 kronor om året, en fjärdedel hade en årsinkomst på mer än 11 000 kronor. Styrelsen anser, att det icke finns fullt fog för den tillfredsställelse med bosättningslåneverksamheten, som statsmakterna tidigare uttalat, emedan det existerar en kategori unga människor, som behöver men på grund av verksamhetens utformning icke kan komma i åtnjutande av något stöd vid bosättningen. Av olika anledningar är dock styrelsen icke beredd att förorda en sådan omläggning av verksamheten, att bidrag till bosättning, eventuellt behovs- eller inkomstprövade, skulle kunna utgå i stället för lån.

Däremot föreslås under åberopande av de sociala skälen en liberalare långivning. Sålunda bör riksbankskontoren vid prövning av ansökningarna tillmäta de lånesökandes behov av hjälp till bosättningen väsentligt större betydelse än nu, varvid de bankmässiga hänsynen kommer att få träda tillbaka i motsvarande mån. Socialstyrelsen avser dock icke att inaugurera någon ren behovsprincip, då låneformen som sådan kräver, att det vid långivningen åtminstone icke kan anses uteslutet att beloppet kommer att återbetalas. För att behovssynpunkterna skall kunna tillgodoses mera generellt, anser styrelsen ett uttalande av statsmakterna i denna riktning erforderligt, varemot någon författningsändring icke torde krävas för detta ändamål.

Om större hänsyn toges till de lånesökandes behov av hjälp, skulle detta enligt socialstyrelsens mening få betydelse i två hänseenden. Dels

skulle man med bosättningslåneverksamheten kunna tränga djupare ned i inkomstskikten, dels skulle sökandenas återbetalningsmöjligheter icke få samma avgörande inverkan på lånebeloppets storlek, som nu synes vara fallet. I sistnämnda hänseende anför styrelsen, att det i regel bör antagas, att de lånesökande verkligen har behov av det belopp, som uppgives i ansökan. Endast om utredningen i samband med ansökningens behandling utvisar, att så icke är fallet, bör en reduktion ske av det ansökta beloppet. Den statistiska undersökningen visar, att riksbankskontoren ofta företar reduktioner. Belysande är, att maximibeloppet 2 000 kronor — som ju år 1951 hade förlorat en stor del av sitt ursprungliga värde — hade sökts av tre fjärdedelar, tillstyrkts av Ortsombuden för hälften men beviljats endast en fjärdedel av de lånesökande. Det får anses osannolikt, att nedskärningarna av beloppen mera allmänt berott på att de lånesökande icke skulle ha varit i behov av lån av den uppgivna storleken, detta desto mindre som reduktionerna på sina håll synes ha skett rent systematiskt.

Att hänsynen till de lånesökandes hjälpbehov skjutes i förgrunden innebär, att en liberalare bedömning måste ske av deras möjligheter att återbetala lånet, varmed följer en ökad kreditrisk. Enligt socialstyrelsens mening motiverar de sociala skälen ett dylikt ökat risktagande från statens sida.

Lånebelopp och ränta.

Socialstyrelsen föreslår en höjning av maximibeloppet för bosättningslånen från 2 000 till 3 000 kronor. Det nuvarande maximibeloppet fastställdes år 1946. För att belysa den härefter inträdda penningvärdeförändringen anför styrelsen, att indextalet för den i socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex ingående specialposten inventarier och husgeråd från mars 1946 till september 1952 ökat från 158,1 till 219,1 eller med 39 %. Ökas det år 1946 bestämda lånemaximum med detta procenttal blir resultatet ca 2 800 kronor.

När lånemaximum senast fastställdes, torde man ha anpassat beloppet efter kostnaderna för bosättning i en lägenhet om ett rum och kök. Vid socialstyrelsens statistiska utredning rörande bosättningslåneansökningar för år 1951 gjordes en undersökning även av låntagarnas bostadsförhållanden. Det visade sig, att 51 % disponerade över bostad på ett rum och kök eller ännu mindre, 36 % två rum och kök samt 9 % tre eller flera rum och kök (återstående 4 % hade två eller flera rum och kokvrå eller del i kök). På framställning av socialstyrelsen har Svenska slöjdföreningen upprättat ett förslag till bosättningsutrustning för två rum och kök. Detta slutar på drygt 4 400 kronor. Även bosättningskonsulenterna hos Stockholms stad har på styrelsens begäran utarbetat ett förslag till bosättningsutrustning. Enligt detta förslag erfordras för bosättning i två rum och kök ca 4 000 kronor och för bosättning i ett rum och kök ca 3 800 kronor.

För att bosättningslånerna skall uppfylla syftet att ge de unga möjligheter att skapa ett hem, bör enligt socialstyrelsens mening lånens maximibelopp om möjligt vara av sådan storlek, att det lämnar tillgång till åtminstone det nödvändiga i en acceptabel hemutrustning. Detta anspråk motiveras även av bosättningslånetens syfte att motverka avbetalningshandeln. Ett otillräckligt bosättningslån medför nämligen enligt erfarenhet stora risker för att låntagarna drives att skuldsätta sig även på annat sätt, ofta genom avbetalningsköp. Å andra sidan får lånebeloppet icke tillåtas växa i höjden så, att återbetalningen kommer att överstiga låntagarnas förmåga eller utgöra en alltför stor tunga på deras framtida ekonomi.

Socialstyrelsen fortsätter:

Att en höjning av bosättningslånens maximibelopp nu bör företagas, är uppenbart. Denna bör minst innebära ett återställande av det ursprungliga beloppets värde. Det bör framhållas, att ett dylikt återställande icke synes kunna ske endast genom omräkning av beloppet på grundval av prisutvecklingen, utan hänsyn måste även tagas till den allmänna standardförbättring, som uppnåts i landet sedan år 1946. Socialstyrelsen anser vidare, att man vid fastställande av lånemaximum icke gärna kan underlåta att beakta den omständigheten, att i stort sett hälften av bosättningslåneklientelet visat sig disponera över lägenhet om två rum och kök eller mera.

Enligt de nyssnämnda bosättningsplanerna för bostäder om två rum och kök skulle för en fullständig hemutrustning erfordras åtminstone ca 4 000 kronor. Socialstyrelsen är icke beredd att tillstyrka en så kraftig höjning av lånens maximibelopp, trots att man därmed måste uppgiva önskemålet om att kunna bereda dem, som sakna varje utrustning, en komplett bostättning till godtagbar standard. Detta önskemål synes nämligen böra vika för betänkligheterna inför en alltför tung amorteringsbörda. Av socialstyrelsens statistiska undersökning framgår för övrigt, att de lånesökande i övervägande antalet fall redan förfoga över bosättningsföremål av olika slag, ehuru värdet av dem icke har kunnat fastställas. Det kan vidare erinras om att sökandena genom att inköpa och renovera begagnade bostättningsföremål kunna icke oväsentligt nedbringa bostättningskostnaderna.

Med beaktande av de här redovisade synpunkterna föreslår socialstyrelsen, att bosättningslånens maximibelopp höjes till 3 000 kronor.

Vidare föreslår socialstyrelsen (majoriteten), att låneräntan sänkes till 2,5 %. Räntesatsen har varit oförändrad sedan den 1 juli 1941 och utgör 4 %. Styrelsen konstaterar, att räntefrihet eller sänkning av räntan för bosättningslånerna under bankernas utlåningsränta skulle innebära en statlig subventionering av bosättningslåneverksamheten och erinrar om att befolkningskommissionen avvisade tanken på varje subvention främst under hänvisning till att låntagarna i normala fall borde kunna både förränta och återbetala lånet under äktenskapets första år, den tid då familjen i vanliga fall befann sig »i bättre ekonomiska omständigheter än under någon annan period av dess tillvaro». Såsom redan har nämnts visar sty-

relsens senaste statistiska undersökning, att minst 45 % av låneklientelet hade eller väntade barn vid ansökningstillfället. Av undersökningen framgår vidare, att närmare hälften av de kvinnliga låntagarna då saknade förvärvsarbete och att 13 % räknade med att sluta sitt förvärvsarbete i och med bosättningen. I sistnämnda familjer reducerades på grund härav inkomsten med ca 3 840 kronor (familjeinkomsten efter bosättningen var i medeltal 8 585 kronor för hela landet, 6 930 kronor på landsbygden). Socialstyrelsen anser, att mot denna bakgrund läget i dag näppeligen kan karakteriseras så, att äktenskapsbildningen för bosättningslåneklientelet normalt infaller efter och under en period av relativt välstånd.

Med anledning av motioner vid 1946 års riksdag med yrkande om räntesänkning för bosättningslånen (I: 352 och II: 535) uttalade statsutskottet bl. a., att lånen helst borde komma till användning endast såsom en hjälp vid bosättningen och därför icke borde erbjudas på sådana villkor, att det bleve förmånligare för låntagarna att ordna bosättningen med bosättningslånededel än med egna besparingar. Räntan syntes alltså icke böra nedsättas under sparbankernas vanliga inlåningsränta. I och för sig syntes anmärkning icke kunna riktas mot att räntan sattes något högre (utl. nr 199). Härom anför socialstyrelsen, att de lånesökande är skyldiga att i ansökningshandlingen uppge sina tillgångar och att lån givetvis icke utlämnas, om det visar sig, att de disponerar över kapital, som kan användas för bosättningen. Någon anledning att befara bedrägliga uppgifter från de lånesökandes sida torde icke föreligga. Däremot kan det naturligtvis tänkas, att kontrahenter, som har möjligheter att få låna av sina föräldrar eller andra närstående, i stället eller samtidigt upptar ett bosättningslån. Styrelsen kan dock icke finna, att denna omständighet skulle utgöra något väsentligt hinder för att införa räntefrihet.

På grund av det anförda anser socialstyrelsen, att några principiella invändningar icke kan resas mot en reduktion av räntan på bosättningslånen och knappast ens mot fullständig räntefrihet, detta desto mindre som de sociala synpunkterna nu bör beredas ökat inflytande vid långivningen. Styrelsen föreslår, att räntan bestämmes att utgå enligt den lägsta räntefot som tillämpas på lån från statens utlåningsfonder, eller 2,5 %. Räntesänkningen bör för tiden från dess inträdande gälla även lån, som har beviljats dessförinnan. Riksbanken bör tilläggas rätt att vid beviljande av anstånd under längre tid med erläggande av amortering medge räntebefrielse under anståndstiden.

En reservant inom styrelsen (byråchefen v. Hofsten) anför, att skäl visserligen finns, som talar för att en subvention är motiverad i ett stort antal av de fall, som nu erhåller bosättningslån, men att antalet fall, där en subvention icke är motiverad, även är stort. De sociala skälen talar därför enligt reservantens mening icke för en generell nedsättning av

räntan. I stället bör riksbanken medges betydligt större frihet än f. n. att efter individuell prövning lämna räntebefrielse och anstånd med återbetalningen. Hänsyn bör därvid särskilt tagas till antalet barn. I reservationen heter det vidare bl. a.:

Ytterligare bör framhållas, att en generell sänkning av räntan från 4 till 2,5 % i det individuella fallet har ringa betydelse i pengar räknat. Om ett maximibelopp av 3 000 kronor beviljas och skall återbetalas inom 5 år, innebär det en årlig amortering med 600 kronor, vartill kommer räntan som med nuvarande räntesats under första året kommer att utgöra ca 120 kronor. Den nyssnämnda räntereduktionen kommer i detta fall att medföra, att det årliga räntebeloppet minskar med 25 å 30 kronor — ett belopp således, som är högst obetydligt jämfört med betalningsskyldigheten i övrigt. Den generella räntesänkningen framstår därför som en gest, som är föga värd. Det är därför bättre att i individuella fall lämna ett större ekonomiskt bistånd. Därtill kommer att en generell räntesänkning kan komma att medföra, att låneverksamheten kommer att belastas av lånesökande, som kan anskaffa pengarna på annat sätt men som attraheras av den låga räntan.

Låneansökningarnas bedömning.

Vid sin granskning år 1951 av bosättningslåneverksamheten fann statsrevisorerna, att riksbankskontorens praxis vid bedömningen av låneansökningar syntes växla starkt mellan olika delar av landet, bl. a. i fråga om avslagsprocent och genomsnittligt beviljat lånebelopp. Det föreföll revisorerna som om oregelbundenheterna endast delvis kunde förklaras av rent regionala olikheter. Med hänsyn till lånens utpräglat sociala karaktär ansåg revisorerna det vara angeläget, att en mera enhetlig bedömning av låneansökningarna kom till stånd. Fullmäktige i riksbanken påpekade i förklaring häröver, att differenserna i avslagsprocenten till en del kunde hänföras till de skiftande ekonomiska förhållandena m. m. i olika delar av landet, medan variationerna i genomsnittet av de beviljade lånebeloppen delvis berodde på motsvarande variationer i de sökta beloppen. Vidare framhöll fullmäktige bl. a., att det vid företagna årliga inspektioner hade visat sig, att de variationer i bedömningen mellan de skilda kontoren, vilka hade sin grund i ortsombudens och kontorsstyrelsernas olika subjektiva inställning vid prövningen, i regel var av begränsad storleksordning. Fullmäktige hade därför — med hänsyn till att här är fråga om lån och icke subvention — dittills endast i mindre utsträckning ansett sig böra komplettera de år 1947 efter samråd med socialdepartementet utfärdade tillämpningsföreskrifterna för handläggningen av hithörande låneärenden. Fullmäktige förklarade sig ha för avsikt att även fortsättningsvis ägna uppmärksamhet åt dessa spörsmål.

Socialstyrelsen har vid den statistiska undersökningen sökt att så ingående som möjligt belysa de olika riksbankskontorens praxis i fråga om

ansökningarnas bedömning. Om resultatet uttalar styrelsen sammanfattningsvis, att de av statsrevisorerna gjorda iakttagelserna i stort sett har bestyrkts genom undersökningen. Särskilt framträdande är variationerna kontoren emellan beträffande storleken av de beviljade lånebeloppen. Som exempel anför styrelsen följande uppgifter om åtta avdelningskontor; kontoren har uppdelats i två grupper, av vilka den första synbarligen tillhörde de mera generösa och den andra de mera restriktiva.

Riksbankskontor	Antal ansökningar beviljade med sökt belopp i % av samtliga	Beviljade belopp i % av sökta belopp	Genomsnittligt lånebelopp, kr.	Antal avslagna ansökningar i % av samtliga
1. Gävle	86	93	1,816	6
Jönköping	67	92	1,757	6
Linköping	82	92	1,800	7
Uppsala	86	93	1,808	5
2. Malmö	18	75	1,588	11
Falun	20	75	1,498	12
Luleå	18	66	1,537	21
Norrköping	23	74	1,626	14

Även om flera av de skiljaktigheter mellan kontoren, som har framkommit vid den statistiska undersökningen, helt eller delvis kan förklaras av skiftande förhållanden, kvarstår dock enligt socialstyrelsens uppfattning så många olikheter, att man nödgas tala om en ojämn praxis. Styrelsen ansluter sig helt till den av statsrevisorerna uttalade uppfattningen att en mera enhetlig bedömning av låneansökningarna är angelägen med hänsyn till lånens utpräglad sociala karaktär och understryker, att kravet på likformighet vid bedömningen skärpes ytterligare, om de av styrelsen framförda förslagen genomföres. Styrelsen har därför övervägt olika möjligheter att uppnå större enhetlighet vid prövningen av ansökningarna, bl. a. att man borde överflytta främst lånens beviljande till sociala organ, varvid i första rummet mödrahjälpnsnämnderna skulle ifrågakomma. Sökandena skulle i sådant fall liksom i mödrahjälpssärenden äga klagorätt hos socialstyrelsen.

Styrelsens majoritet har emellertid stannat vid att icke nu förorda någon ändring av bosättningslåneverksamheten i organisatoriskt hänseende. Därvid förutsätter styrelsen dock, att fullmäktige i riksbanken skall utfärda nya anvisningar till riksbankskontoren och sedermera öva sådan tillsyn över verksamheten, att en såvitt möjligt enhetlig praxis erhålles i överensstämmelse med de riktlinjer, som i anledning av styrelsens förslag kan komma att fastställas av statsmakterna. En ledamot (byråchefen v. Hofsten) har anmält skiljaktig mening i organisationsfrågan och föreslår, att för bosättningslåneverksamheten skall till riksbanken knytas en rådgivande nämnd, vari social sakkunskap finns företrädd.

Socialstyrelsen finner det slutligen angeläget, att riksbankskontorens praxis med jämna mellanrum göres till föremål för statistiska undersökningar.

Lånemedlens användning.

Enligt gällande bestämmelser skall de lånesökande i ansökningshandlingen upprätta en bosättningsplan, upptagande bl. a. de föremål för vilkas inköp lånet är avsett. Låntagarna är emellertid icke bundna av planen utan kan göra de omdispositioner de önskar, blott lånet kommer till användning för bosättningen. Alltsedan lånerörelsen började har tid efter annan yrkanden och förslag framställts om kontroll över lånemedlens användning i syfte att hindra låntagarna att begagna lånebeloppet för andra ändamål än bosättningen eller för anskaffning av bosättningsföremål genom avbetalningsköp. Även rådgivning och upplysning för att befordra lämpliga inköp har påyrkats, och åtgärder i detta syfte har i viss utsträckning vidtagits.

I likhet med statsrevisorerna anser socialstyrelsen, att man icke bör införa någon generell kontrollanordning för att förhindra vare sig direkt missbruk av lånemedlen eller deras användning till avbetalningsköp. Fallen av missbruk torde vara fåtaliga. Vad avbetalningsköpen angår är det enligt styrelsens mening ogörligt att på förhand avgränsa de fall, där anlåtande av denna betalningsform verkligen ter sig motiverat och därför bör tillåtas. Det effektivaste medlet att begränsa avbetalningsköpen inom bosättningslåneklientelet anser styrelsen vara att höja maximigränsen för lånebeloppet och se till, att de lånesökande verkligen erhåller lån av sådan storlek, att de svarar mot deras behov.

Även om socialstyrelsen icke kan förorda en generell kontrollanordning, har styrelsen likväl ingen erinran mot att riksbankskontoren — vilket nu på sina håll tillämpas — under särskilda omständigheter utbetalar lånet eller en del därav till låntagarens leverantörer mot av låntagaren attesterad räkning. Förfarandet bör dock liksom nu inskränkas till fall, där det av någon speciell anledning bedömes vara lämpligt. Slutligen framhålles, att det är synnerligen önskvärt, att såväl ortsombuden som riksbankskontoren vinnligger sig om att för de lånesökande klargöra betydelsen av kontantköp.

Beträffande upplysningsverksamheten tillstyrker socialstyrelsen, att medel anvisas för utgivande av en ny, reviderad upplaga av den broschyr, som riksbanken i samarbete med Svenska slöjdföreningen utarbetat för att tjäna till ledning för bosättningslånesökande vid planläggningen av bosättningen.

Socialstyrelsen påpekar, att den konsulentverksamhet, som bedrivs med sikte bl. a. på bosättningslåneklientelet, är av ringa omfattning. Enligt styrelsens mening skulle en utbyggd och fastare organiserad konsulentverksamhet vara av stort värde. Då ökad upplysning och rådgivning i bosättnings- och heminredningsfrågor synes önskvärd icke blott för bosättningslåneklientelet vidkommande utan för en långt vidare krets och frågan så-

lunda går utöver ramen för socialstyrelsens utredningsuppdrag, inskränker sig styrelsen emellertid till att uttala, att den finner det vara angeläget att en utvidgning av konsulentverksamheten snarast kommer till stånd.

Återbetalningen.

Socialstyrelsen behandlar slutligen vissa spörsmål i samband med återbetalningen av bosättningslån.

Någon förlängning av den maximala amorteringstiden anser styrelsen icke påkallad. Den förordade liberaliseringen i fråga om låneansökningarnas bedömning kan visserligen väntas medföra behov av längre amorteringstider än de som nu i allmänhet tillämpas, men dessa längre amorteringstider synes kunna rymmas inom nuvarande gränser.

Statsrevisorerna konstaterade vid granskningen år 1951 av bosättningslåneverksamheten, att de uppkomna låneförlusterna föreföll anmärkningsvärt låga — de utgjorde endast 0,6 % av lånerörelsens totala omslutning — men att å andra sidan antalet eftersläpande lån, vilka enligt rent bankmässiga bedömningsgrunder i många fall måste anses som uppenbart nödlidande, var relativt betydande. Revisorerna hade fått uppfattningen, att riksbanken handhade indrivningen av dessa lån med stor varsamhet. Frekvensen eftersläpande lån företedde vidare i förhållande till antalet utestående betydande variationer mellan olika lånedistrikt. Skulle oregelbundenheterna i eftersläpningarna sammanhånga med växlande praxis i fråga om indrivningen eller vid meddelandet av anstånd, fann revisorerna det angeläget, att även denna fråga uppmärksammades.

Socialstyrelsens utredning visar, att av de i runt tal 11 200 lån om 6,9 miljoner kronor, vilka betraktades som eftersläpande den 30 juni 1952, hänförde sig 8 900 lån om 5,3 miljoner kronor till huvudkontoret och avdelningskontoren i Göteborg och Malmö, medan resterande 2 300 lån om 1,6 miljoner kronor fördelade sig på övriga 23 kontor. Huvudkontoret svarade ensamt för 6 300 eftersläpande lån om 3,8 miljoner kronor. Vid 21 av de 26 riksbankskontoren utgjorde de eftersläpande lånen omkring eller mindre än 10 % av de lån, som samtidigt stod ute. För återstående fem kontor var motsvarande procenttal omkring 20 eller mer, för Göteborg och Malmö 26 och för Stockholm så högt som inemot 40. Det förhållandet att vissa riksbankskontor redovisat ett jämförelsevis stort antal restantier beror enligt socialstyrelsens mening icke därpå, att dessa kontor har efter-satt sina plikter beträffande lånens bevakning. Förklaringen till de betydande skillnaderna i fråga om eftersläpande lån synes styrelsen böra sökas i omständigheter, som fullmäktige i riksbanken berört i yttrande över statsrevisorernas berättelse. I yttrandet framhålles, att i de större städerna självfallet varken ortsbuden eller riksbankskontoren i regel kan ha möjlighet att grunda sin uppfattning om de lånesökande på personlig kännedom.

Detta har givetvis medfört svårigheter att åstadkomma den grundliga prövning av låneansökningarna i storstäderna som vore önskvärd. Vidare påpekar fullmäktige, att erfarenheten har givit vid handen, att här ifrågavarande låneklientel ur indrivningssynpunkt är betydligt mera svårarbetat i storstäderna än i mindre samhällen.

Socialstyrelsen ifrågasätter, om icke antalet ortsombud bör ökas i de tre största städerna. Ortsombudets arbetsbörda synes styrelsen här f. n. vara så stor, att näppeligen tillräcklig tid kan ägnas åt varje ansökan.

Beträffande anståndsgivningen framhåller socialstyrelsen, att riksbankskontoren i regel torde behandla en ansökan om betalningsuppskov jämförelsevis välvilligt. Detta förhållande kan emellertid i och för sig knappast nämnvärt påverka eftersläpningarnas omfattning. Ofta torde det nämligen icke löna sig att vägra anstånd, enär riksbanken vanligen, i brist på effektiva indrivningsmöjligheter, icke med en sådan vägran skulle kunna förmå låntagarna att betala. Om en växlande praxis på denna punkt kunde påvisas med någon säkerhet, torde den sålunda ändock vara av mindre betydelse för frågan om eftersläpningarnas orsaker.

I sin berättelse gjorde statsrevisorerna vissa uttalanden om möjligheter till förbättring av indrivningsverksamheten inom ramen för nuvarande bestämmelser.

Revisorerna förordade ökad användning i vissa fall av systemet med lönefullmakt, varmed avses en av låntagaren utfärdad fullmakt för riksbanken att hos arbetsgivaren innehålla ett visst belopp av lönen, vilket av denne inlevereras till vederbörande riksbankskontor. I fall då tveksamhet råder om lånesökandes betalningsvillighet kan, enligt av fullmäktige i riksbanken utfärdade anvisningar, lönefullmakt uppställas som villkor för ansökans beviljande. Fullmakten begagnas regelmässigt endast om betalning uteblir på förfallodagen. Socialstyrelsen ansluter sig till statsrevisorernas uppfattning att lönefullmakter under vissa förhållanden bör komma till ökad användning. Styrelsen anför vidare:

Man kan dock ej bortse från att systemet med lönefullmakter är behäftat med åtskilliga svagheter. En sådan ligger redan däri, att fullmakten när som helst torde kunna återkallas av låntagaren. Enligt riksbankens erfarenheter har det vidare icke varit ovanligt, att låntagare slutat sin anställning, då lönefullmakten presenterats för arbetsgivaren; låntagare torde även genom hot härom ha förmått arbetsgivaren att vägra att inleverera innehållna belopp till riksbankskontoret. Det anförda torde visa, att lönefullmakten är av mindre värde, om låntagaren saknar vilja att göra rätt för sig. I motsatt fall kan den emellertid verksamt bidra till att låntagaren punktligt sköter sina inbetalningar.

Då det visat sig, att lönefullmakten ej alltid kunnat tagas i bruk på grund av att vissa arbetsgivare, däribland enstaka statliga och kommunala myndigheter, icke ansett sig kunna belasta sin organisation med dylikt

merarbete, uttalade revisorerna ett önskemål om allmän medverkan härvidlag från dessa myndigheters sida i deras egenskap av arbetsgivare. Socialstyrelsen instämmer däri.

Socialstyrelsen delar även statsrevisorernas uppfattning att riksbanken från statliga och kommunala myndigheter — framför allt arbetsförmedlingarna — bör i större utsträckning erhålla upplysningar i samband med utredningar i bosättningslåneärenden. Styrelsen framhåller, att gällande sekretessbestämmelser icke synes lägga hinder i vägen för att framställningar från riksbanken om sådana upplysningar i allmänhet villfares.

Till förekommande av låneförluster vore det enligt revisorernas mening angeläget, att vederbörande exekutiva myndigheter i samband med indrivningsåtgärder lämnade verksamt stöd gentemot tredskande låntagare. Socialstyrelsen utgår från att revisorerna med detta uttalande avser, att nämnda myndigheter skall företa utmätning i avlöning, och påpekar, att denna indrivningsform f. n. torde användas i mycket ringa omfattning. Enligt styrelsens mening kan någon nämnvärd ändring härutinnan icke förväntas. För att sådan utmätning skall kunna verkställas erfordras nämligen, att utmätningssmannen inställer sig på gäldenärens arbetsplats vid det tillfälle, då dennes avlöning skall utbetalas, och utmätningssmännen torde icke annat än undantagsvis kunna släppa till tid för att på dylikt sätt passa gäldenärernas avlöningstillfällen.

Slutligen tar socialstyrelsen själv upp ytterligare en möjlighet att uppnå ett förbättrat återbetalningsresultat och anför:

Det förekommer redan nu i viss utsträckning, att låntagare fullgöra amortering och räntebetalning genom intressekontor, t. ex. statens intressekontor. Om ett lån visar tendens till eftersläpning, uppmanar riksbanken ofta låntagaren att ansluta sig till intressekontor. Denna inbetalningsform bör erhålla ökad utbredning. Då avbetalning sker endast en gång i kvartalet — riksbankskontoren torde ej i någon större utsträckning kunna belastas med tätare inbetalningar — måste i allmänhet låntagaren regelbundet avsätta ett visst belopp av sin avlöning för ändamålet. Det är förklarligt, att detta kan sätta självdisciplinen på hårda prov, särskilt för unga låntagare med veckolön. Om dessa redan från lånets upptagande kunde förmås att ansluta sig till intressekontor, skulle detta enligt socialstyrelsens mening i många fall bli till gagn för både dem själva och riksbanken. Medlemskap i intressekontor bör dock icke vara obligatoriskt, bl. a. med hänsyn till att man ej bör ålägga arbetsgivarna att göra löneavdrag och verkställa inbetalningar till intressekontoret. Däremot bör vederbörande riksbankskontor i många fall, om det bedömes lämpligt och medverkan från lånesökandes arbetsgivare kan påräknas, kunna uppställa sådant medlemskap som villkor för ansökans beviljande.

Styrelsen understryker emellertid, att den förordade anordningen lider av samma brist som lönefullmakten, nämligen att låntagaren icke är bunden därav. Han kan med andra ord när som helst utträda ur intressekon-

toret och, om han kvarstår, exempelvis dirigera utbetalningarna till andra mottagare än riksbanken. Även anordningen med inbetalning genom in-tressekontor synes alltså värdefull endast om låntagaren är betalningsvillig.

Låntagare, som på grund av tredska eller vårdslöshet uraktlåter att er-lägga förfallen amortering och räntebetalning, kan i realiteten icke bli före-mål för andra laga indrivningsåtgärder från riksbankens sida än lagsök-ning och utmätning. Med hänsyn till låntagarnas ekonomiska ställning är det vanligen lönlöst att vidta dessa åtgärder. Ända från lånerörelsens början har emellertid frågan varit aktuell att förse riksbanken med effek-tivare indrivningsmedel, framför allt införsel i avlöning.

Frågan om vilka indrivningsåtgärder som lämpligen bör vidtagas för att uppnå ett bättre indrivningsresultat behandlades bl. a. av 1946 års riksdag. Statsutskottet uttalade (utl. nr 199), att frågan förtjänade ett närmare överbäggande, varvid behovet av dylika åtgärder borde prövas med ledning av riksbankens erfarenheter från lånerörelsen. I samband med gransk-ningen år 1951 av bosättningslåneverksamheten erinrade statsrevisorerna härom och fann det angeläget, att den ifrågasatta undersökningen med det snaraste kom till stånd.

På socialstyrelsens begäran har man inom riksbankens huvudkontor företagit en undersökning rörande eftersläpande lån vid kontoret. Materi-alet utgjordes av en femtedel av de lån, vilka betraktades som eftersläpande vid månadsskiftet oktober—november 1952. Beträffande eftersläpningarnas orsaker gav undersökningen till resultat, att utebliven eller för sen in-betalning i 76 % av fallen berodde på tredska och i 24 % av fallen på (del-vis övergående) oförmåga. Vid en motsvarande uppdelning i fråga om total-beloppet av kvarstående kapitalskuld framkom ungefär samma procenttal; 74 % av de resterande beloppen hade tredska till grundorsak, 26 % bristande betalningsförmåga. Beträffande återbetalningarnas omfattning bland de eftersläpande lånen visade undersökningen, att inbetalning hade helt ute-blivit eller verkställt endast någon enstaka gång i 69 % av fallen, medan regelbunden eller någorlunda regelbunden återbetalning hade fullgjorts i 31 % av fallen. De fall, då låntagarnas tillgångar bedömts såsom tillräck-liga för att lagsökning skulle löna sig, utgjorde blott 1,6 % av totalantalet eftersläpningar. Efter lagsökning — vanligen åtföljd av utmätning — upp-nåddes betalning endast i 0,3 % av hela antalet eftersläpande lån. Social-styrelsen finner det härigenom vara fastställt, att eftersläpande betalning av bosättningslån vid huvudkontoret i överbäggande antalet fall ingalunda beror på bristande återbetalningsförmåga hos låntagarna. Orsakerna till eftersläpningar i övriga storstäder skiljer sig sannolikt icke mera avsevärt från dem som har konstaterats i Stockholm. Särskilt i betraktande härav inger det styrelsen betänkligheter, att i Stockholm, Göteborg och Malmö, som tillsammans svarar för ungefär 80 % av samtliga eftersläpande bosätt-ningslån, vart tredje utestående lån släpar efter.

Socialstyrelsen anser, att missförhållandena ytterst beror på att riksbankens nuvarande indrivningsmöjligheter är otjänliga, och anför bl. a.:

Det enda effektiva medlet för riksbanken att göra sina återbetalningskrav gällande mot försumliga låntagare synes vara införsel i lön. Socialstyrelsen har ingående övervägt fördelar och nackdelar av att riksbanken medgives rätt att i bosättningslåneverksamheten begagna införsel. Främst med hänsyn till det stora antalet tredskofall har styrelsen därvid funnit sig böra om ock med tvekan förorda, att riksbanken tillägges sådan rätt. I samband därmed böra emellertid möjligheter öppnas till avskrivning och befrielse i väsentligt ökad omfattning i fall, där återbetalningsförmågan brister eller är nedsatt.

Mot införsel för bosättningslån kan andragas bl. a. det skälet, att man under återopande av ett beslut härom framdeles kan tänkas vilja begagna denna indrivningsform för lån även från andra statens utlåningsfonder. Socialstyrelsen anser emellertid, att bosättningslånen på grund av sin karaktär intaga en sådan särställning, att införande av införsel för dem icke bör vara prejudicerande för andra fall.

Riksbanken har i många fall gjort den erfarenheten, att låntagare av ren nonchalans, i medvetande om bankens bristfälliga indrivningsmöjligheter, ha uraktlåtitt att återbetala lånen. Socialstyrelsen, som i olika sammanhang har betonat bosättningslåneverksomens sociala karaktär, kan icke finna något stötande däri, att införsel tillgripes i dylika fall. Användningen av denna indrivningsform bör dock begränsas till fall, där tredska klart kan konstateras.

På grund härav föreslår socialstyrelsen, att riksbanken tillerkännes rätt att, då låntagare av uppenbar tredska försummar sin betalningsskyldighet, erhålla införsel i låntagarens avlöning m. m. Det kan enligt styrelsens mening förutsättas, att de fall, då riksbanken kommer att begagna rätten till införsel, blir tämligen fåtaliga. Blotta vetskapen om riksbankens möjlighet att tillgripa införsel lär nämligen i regel komma att förmå tredskande låntagare att fullgöra sin betalningsskyldighet.

Socialstyrelsen framhåller, att den förordade ändringen av praxis vid låneansökningarnas bedömning, vilken åsyftar både att utsträcka bosättningslåneverksamheten till ekonomiskt sämre ställda grupper och att i varje särskilt fall ge låntagarna ett efter deras behov avvägt lånebelopp, kommer att kräva ökad anståndsgivning och vidgade möjligheter till befrielse.

Skulle undersökningen av ett eftersläpande lån visa, att återbetalning uteblivit icke på grund av tredska utan på grund av oförmåga, bör vederbörande riksbankskontor i huvudsaklig överensstämmelse med vad som nu tillämpas medge betalningsanstånd. Socialstyrelsen föreslår, att riksbanken vid beviljande av längre anstånd — på grund av värnpliktstjänstgöring, ökad försörjningsbörda eller långvarig sjukdom eller av annan liknande orsak — skall erhålla rätt att meddela räntebefrielse för anståndstiden.

Enligt gällande bestämmelser äger riksbanken i ett par strängt avgränsade fall (vid dödsfall och vid ökad försörjningsbörda) medge partiell eller total befrielse från återbetalningsskyldighet. Befrielse kan i dessa fall äga rum endast då återbetalning bereder synnerlig svårighet. Socialstyrelsen föreslår vissa uppmjukningar av dessa bestämmelser. För möjlighet till befrielse bör sålunda icke krävas mer än att betalningen vållar stor svårighet. Vidare bör befrielse under sistnämnda villkor kunna lämnas även i andra fall än de som nu anges i författningen, såsom vid långvarig sjukdom eller arbetslöshet eller på grund av andra särskilda skäl.

Kostnaderna.

De av socialstyrelsen föreslagna ändringarna är avsedda att träda i kraft den 1 juli 1953.

Enligt en uppskattning, som på socialstyrelsens begäran gjorts inom riksbanken, skulle vid genomförande av socialstyrelsens förslag för budgetåret 1953/54 erfordras 2 000 000 kronor utöver inflytande amorteringar och ett beräknat outnyttjat belopp vid budgetårets ingång av 5 700 000 kronor. Härvid har bl. a. förutsatts, att antalet utlämnade lån kommer att utgöra ca 9 000 (1951/52 var antalet 8 759) samt att medelbeloppet per utlämnat lån kommer att stiga från ca 1 700 kronor under 1951/52 till ca 2 500 kronor under 1953/54. Socialstyrelsen föreslår, att ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor anvisas och anför härom, att detta visserligen förefaller snävt tilltaget med hänsyn till den föreslagna liberaliseringen av långivningen men att det ej synes osannolikt, att införselrätt för riksbanken kan medföra icke oväsentligt ökade inbetalningar redan under nästa budgetår.

Yttranden.

Över socialstyrelsens promemoria har, efter remiss, yttranden avgivits av fullmäktige i riksbanken, statskontoret, generalpoststyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Södermanlands, Kronobergs, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Kopparbergs, Västerbottens och Norrbottens län, Högerens kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Svenska landsbygdens kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Högerens ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Svenska landsbygdens ungdomsförbund, Sverges socialdemokratiska ungdomsförbund, Sveriges köpmannaförbund, Kooperativa förbundet samt Svenska slöjdföreningen. Vidare har överståthållarämbetet överlämnat yttrande från Stockholms stadskollegium och länsstyrelsen i Malmöhus län yttranden från två kommuner, varjämte länsstyrelserna i Kronobergs och Norrbottens län överlämnat yttranden från statens socialvårdskonsulenter.

Vad socialstyrelsen anfört i fråga om bosättningslånens huvudsyfte har vunnit allmän anslutning i yttrandena.

Förslaget att långivningen skall utsträckas att omfatta även ogifta mödrar har i regel tillstyrkts. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser, att ensamstående moder överhuvud bör få tillgång till denna förmån. *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* ifrågasätter — under hänvisning till risken för avbetalningsköp — om icke barnfamiljer vid flyttning till rymligare bostad borde kunna erhålla bosättningslån. Liknande synpunkter anför *Svenska landsbygdens ungdomsförbund*.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att frågan om utvidgning av långivningen till ogifta mödrar bör utredas ytterligare, enär en sådan utvidgning kan antagas medföra vissa komplikationer beträffande lånets återbetalning, t. ex. i det fall att barnafadern flyttar ihop med modern och följaktligen kommer i åtnjutande av den för modern och barnet avsedda förmånen utan att samtidigt bli ansvarig för lånet. Länsstyrelsen anför emellertid också, att det kan ifrågasättas att utsträcka långivningen även till frånskilda mödrar och änkor med barn. Det av länsstyrelsen påpekade problemet om betalningsansvaret har uppmärksamrats även av *fullmäktige i riksbanken*. Fullmäktige har det oaktat tillstyrkt, att socialstyrelsens förslag genomföres.

Vidare anför *länsstyrelsen i Södermanlands län*, att frågan huruvida lån skall utgå till ensamstående moder med minderårigt barn bör ses i ett vidare sammanhang och lösas i samband med slutligt ställningstagande till spørsmålet om familjebostadsbidrag skall utgå i sådant fall. *Statskontoret*, som icke finner det uteslutet att en utsträckt långivning kan vara av betydelse för att förebygga abort, anser det välbetänkt att låta frågan vila i avvaktan på resultatet av 1950 års abortutrednings arbete.

Bosättningslåneans betydelse för landsbygdens befolkning har särskilt berörts endast av *Svenska landsbygdens ungdomsförbund*. Möjligheten att utnyttja bosättningslånen till inköp av kreatur och redskap bör enligt förbundets mening stå öppen även i fortsättningen.

Endast ett mindre antal av de hörda myndigheterna och organisationerna har gått in på frågan, huruvida bidrag bör införas till stöd vid bosättningen. *Folkpartiets ungdomsförbund* föreslår en utredning om bl. a. särskilda bosättningsbidrag och uttalar sig principiellt för sådana bidrag om 1 000 kronor. *Sveriges köpmannaförbund* anser, att socialstyrelsens förslag om liberalare långivning bör föranleda en fullständig omprövning, om det samhällliga stödet vid bosättning fortsättningsvis skall utgå såsom bidrag eller lån. Genomföres förslaget om liberalare långivning, bör enligt *Kooperativa förbundets* mening en del av den nuvarande låneverksamheten förändras till att bli en rent social hjälpverksamhet. Möjligheten och lämpligheten att på denna väg stimulera familjebildningen bland de lägre inkomsttagarna bör utredas. Bidragslinjen — i varje fall i kombination med lån — avstyrkes av *fullmäktige i riksbanken*.

Förslaget om en liberalare långivning — dvs att riksbankskontoren vid låneansökningarnas bedömning skall tillämpa sådana principer, att långivningen utsträcker till ekonomiskt sämre ställda kategorier och att lånebeloppen anpassas till låntagarnas verkliga behov av bosättningsutrustning — har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i flertalet yttranden.

Bland dem som avstyrker förslaget är *fullmäktige i riksbanken*. Fullmäktige finner, att en liberalare långivning jämte höjning av lånens maxibelopp och sänkning av räntan skulle innebära en ändring av bosättningslånen nuvarande karaktär. Fullmäktige anför bl. a.:

Hittills har riksbanken vid lånebeviljandet utgått från att de lånesökande skola äga vilja och förmåga att återbetala erhållet lånebelopp, låt vara att riksbanken i praktiken icke sällan sträckt sig så långt som till gränsen för rena socialfallen. Visserligen uttalar socialstyrelsen, att redan låneformen som sådan kräver, att det vid långivningen icke skall anses uteslutet att beloppet kommer att återbetalas, men i styrelsens hela uppläggning av frågan ligger att möjligheten för staten att återfå utlämnat bosättningslån kommit att skjutas i bakgrunden. Det är kanske icke så, att många flera lånesökande skulle erhålla lån — enligt socialstyrelsens egen utredning hade av undersökta 212 lån, som av riksbanken avslagits år 1951, endast för 7 såsom orsak angivits för låga inkomster — utan det är ändringen i grundprinciperna för långivningen som inger så starka betänkligheter, att fullmäktige bestämt måste avstyrka förslaget i dessa delar. Redan med nuvarande tillämpning har man såsom ovan nämnts kommit till gränsen för rena socialfallen. Skall man sträcka sig ännu längre, torde detta komma att innebära en avlyftning av kommunernas fattigvårdsbörda, något som dock icke varit och väl icke kan vara avsett. Vill man bibehålla låneformen, måste man i det speciella fallet kunna med viss sannolikhet räkna med att lånet verkligen kommer att återbetalas.

Fullmäktige understryker, att de erfarenheter av bosättningslånerörelsen, på vilka fullmäktiges kritiska omdömen om de framlagda förslagen grundar sig, är entydiga och att fullmäktige på grund härav anser sig med största eftertryck kunna hävda, att handhavandet och utvecklingen av lånerörelsen bör få fortgå efter nu vedertagna grunder.

Även *statskontoret* avstyrker förslaget och framhåller särskilt, att medvetandet om att staten av sociala hänsyn i stor utsträckning lämnar ekonomiskt bistånd, när individen saknar egna tillgångar, kan vara ägnat att försvaga den allmänna sparviljan. Ämbetsverket fortsätter:

Den föreslagna socialbetonade långivningen i förening med de säkerligen omfattande avskrivningar, som måste bli en följd därav, lärer i verkligheten omvandla bosättningslånerörelsen till en förtäckt bidragsverksamhet av betydande statsfinansiell räckvidd, ehuru utgifterna icke skulle komma till synes under socialhuvudtiteln. En bidragsverksamhet i dylik form kommer därtill att onödigtvis fördyras genom de avsevärda kostnader, som äro förenade med lånens administration, indrivning och avskrivning.

Generalpoststyrelsen anför, att det nog icke får anses helt uteslutet, att en långtgående liberalisering av villkoren för bosättningslånen kan komma att minska intresset för den av postsparbanken och andra sparinstitutioner sedan några år med statens stöd bedrivna lönsparverksamheten.

Bland organisationerna har *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges köpmannaförbund* avstyrkt förslaget. Därjämte har *Kooperativa förbundet*, såsom framgår av det förut anförda, under förutsättning att förslaget genomföres förordat överflyttning av en viss del av klientelet till bidragslinjen. För de återstående tillstyrker förbundet, att behovsprincipen tillämpas vid prövning av låneansökningarna men framhåller, att hänsyn även bör tagas till sökandenas ekonomiska omtänksamhet och visade sparvilja.

Socialstyrelsens förslag om höjning av maximibeloppet för bosättningslånen från 2 000 till 3 000 kronor anses i flertalet remissyttranden vara väl avvägt. En kraftigare höjning föreslås blott av *Folkpartiets ungdomsförbund*, nämligen till 3 500 kronor. Direkt avstyrkande yttranden har avgivits endast av fullmäktige i riksbanken och *Kooperativa förbundet*.

Fullmäktige i riksbanken anför bl. a.:

Nuvarande kreditrestriktioner innebära att ansökningar, som avse lån för inköp av bosättningsföremål, av kreditinstituten behandlas restriktivt. Det skulle därför innebära ett avsteg från eljest tillämpade principer om bosättningslånen maximum nu skulle ökas — i varje fall om syftet med ökningen är att den också skall utnyttjas. Med hänsyn till att åtskilliga av riksbankens kontor hittills icke regelmässigt beviljat nuvarande lånemaximum ger nuvarande bestämmelser möjlighet till en viss ökning av lånebeloppen vid dessa kontor. Om den hittillsvarande utvecklingen fullföljes — och fullmäktige hava för avsikt att medverka härtill — kan man därför utan ändring av författningen och utan att principerna för kreditrestriktionerna åsidosättas i medeltal komma till ett något högre lånebelopp än hittills.

Med kännedom om den bristande ekonomiska förtänksamhet som utmärker åtskilliga av bosättningslåntagarna — icke minst dem som socialstyrelsen vill särskilt tillgodose med sitt förslag — kan man utgå från att det icke sällan skulle förekomma en skuldsättning, som ter sig orimlig i förhållande till vederbörandes ekonomiska resurser. Man får nämligen icke bortse från att ökade lånebelopp möjliggöra ökade avbetalningsköp, eftersom säljare utan risk kan lämna flera eller dyrare bosättningsföremål när den första delbetalningen blir större.

Skulle emellertid Kungl. Maj:t och riksdagen, trots fullmäktiges avstyrkande, finna det lämpligt att nu något höja maximibeloppet för bosättningslånen, bör med hänsyn till vad ovan anförts därmed icke förknippas något åläggande för riksbanken att i tillämpningen utnyttja denna höjning vid lånebeviljandet. Om kreditrestriktionerna upphöra finge man i så fall bedöma frågan med utgångspunkt från då rådande förhållanden. Det

må i detta sammanhang framhållas, att redan återbetalningen av nu tillämpade lånebelopp ofta bereder låntagare, som vilja göra rätt för sig men efter äktenskapets ingående fått sämre ekonomiska villkor, stora svårigheter. En ökning av lånens storlek — i varje fall i den omfattning som socialstyrelsen förutsatt — skulle säkerligen medföra att många redan från början eller ganska snart skulle finna det nära nog utsiktslöst att kunna fullgöra sin betalningsskyldighet. Riksbankens stora arbetsbörd med indrivning av eftersläpande bosättningslån skulle därigenom komma att ytterligare ökas och samtidigt skulle statens förluster på grund av sämre indrivningsresultat säkerligen komma att stiga avsevärt.

Kooperativa förbundet hänvisar till att lånen bör skänka hjälp till bosättning men icke sörja för dess totalfinansiering. Det bör vara ett samhälligt intresse, inte bara att statens och näringslivets ekonomi vilar på sund bas, utan även att de enskilda hushållen, som är grunden till det hela, planlägger sin ekonomi klokt. Härvid bör det också vara ett samhällsintresse, att ungdomen fostras till ekonomisk förtänksamhet och att känna motvilja mot skuldsättning i samband med bosättningen.

Förbundet har gjort upp en förteckning över bosättningsföremål för en bostad om ett rum och kök, vilken enligt dess mening visar, att man må vara med stor skicklighet dock kan åstadkomma ett funktionsdugligt hem under vissa förutsättningar även med ett så blygsamt belopp som 2 000 kronor.

Även om *statskontoret* med hänsyn till förskjutningen i penningvärdet icke vill bestämt motsätta sig förslaget i denna del, måste det dock enligt ämbetsverkets mening noga inskräpas, att en ökning av lånebeloppet över 2 000 kronor endast undantagsvis bör ifrågakomma, då de lånesökandes ekonomiska förhållanden gör detta försvarligt.

Förslaget om räntesänkning från f. n. 4 % till 2,5 % har avstyrkts i flertalet yttranden.

Av de tillstyrkande betraktar *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *Sverges socialdemokratiska ungdomsförbund* sänkningen som en etapp på vägen mot fullständig räntefrihet. *Folkpartiets ungdomsförbund* påyrkar bl. a., att räntan på bosättningslån omedelbart borttages såvida icke en av förbundet förordad ny utredning om lånen kommer till stånd.

Många av dem som avstyrkt förslaget har hänvisat till de av reservanten inom socialstyrelsen anförda synpunkterna. Även andra skäl har emellertid åberopats.

Statskontoret framhåller, att några subventionsmoment i anknytning till bosättningslånerörelsen icke bör införas. Såsom skäl härför erinrar ämbetsverket om att de åldersgrupper, för vilka bosättningslånen är avsedda, under senare år haft mycket goda arbetsförtjänster. De unga familjerna kommer vidare i åtnjutande av det allmännas stöd genom de allmänna barnbidragen och familjebostadsbidragen. De som bildar familj

har därför nu mycket större möjligheter att själva finansiera bosättningen än som räknades med vid den tidpunkt då bosättningslåneverksamheten grundades.

Överståthållarämbetet anser, att en väsentligt ökad tillströmning av lånesökande kan befaras och att dessa i huvudsak kommer att bestå av personer, som ej direkt är beroende av bosättningslån för hembildningen. Det synes ämbetet mindre realistiskt att förlita sig på att uppgifterna i ansökningshandlingarna kommer att omintetgöra förverkligandet av dylika avsikter. Förslaget om subventionerad ränta synes, ehuru välmenat, ägnat att leda till ett snedvridande av bosättningslåneverksamheten.

Fullmäktige i riksbanken gör bl. a. följande uttalande.

Den nu utgående räntan är lägre än vad som tillämpas av exempelvis sparbanker för lån med fullgod borgenssäkerhet och överensstämmet med vad som utgår för lån till likartade ändamål från riksbankens avbetalningslånefond, vilken också är en social lånefond. — — — En sänkning av räntan skulle ge bosättningslånen en påtaglig karaktär av subvention. I kombination med förslaget om att lånebeloppet inom ramen för lånemaximum bör bestämmas med hänsyn till lånesökandes behov kan också den förordade räntesänkningen sägas premiera dem som icke utnyttjat förefintlig sparförmåga. Såsom reservanten inom socialstyrelsen byråchefen von Hofsten framhållit skulle för övrigt den av styrelsen föreslagna sänkningen ha ringa betydelse för vederbörande låntagare. Även om en räntesänkning icke heller skulle innebära en avsevärd belastning för statsverket i jämförelse med andra sociala utgifter för hem och familj — med utgångspunkt från ett sammanlagt lånebelopp av 50 milj. kronor skulle sänkningen räknemässigt medföra en inkomstminskning av 750 000 kronor för år — skulle den säkert komma att högst betydligt öka den lånebeviljande myndighetens arbete med bosättningslånen. Medan man hittills kunnat bedöma flertalet låneframställningar tämligen schematiskt, skulle efter en räntesänkning varje ansökan få prövas med hänsyn till om det är rimligt att staten i det individuella fallet lämnar vederbörande en subvention. Särskilt kommer avgränsningen i inkomstläge uppåt att vålla svårigheter.

Kooperativa förbundet framhåller bl. a., att en sådan subventionering av bosättningslånen, som räntesänkningen skulle innebära, också komme att minska sparviljan.

Förutom av de nu nämnda har förslaget avstyrkts av *länsstyrelserna i Södermanlands, Kronobergs och Kopparbergs län, Högerns ungdomsförbund, Sveriges köpmannaförbund, Folkpartiets kvinnoförbund samt Svenska landsbygdens ungdomsförbund och kvinnoförbund.*

De av socialstyrelsen förordade åtgärderna för att uppnå en såvitt möjligt enhetlig bedömning av låneansökningarna har tillstyrkts i de flesta yttranden, där frågan berörts. *Fullmäktige i riksbanken* yttrar bl. a., att fullmäktige hittills har ansett sig böra medge kontorsstyrelserna en viss självständig bedömningsmöjlighet inom ramen för uppdragna riktlinjer, eftersom det varit fråga om lån utan subventionskaraktär. Det på-

pekas, att sedan år 1951, vilket år socialstyrelsens statistik avser, en ytterligare förskjutning uppåt har skett av de beviljade lånebeloppens genomsnittliga storlek (från 1 694 kronor år 1951 till 1 763 kronor år 1952) samt att med några undantag en viss utjämning i detta hänseende inträtt kontoren emellan. Fullmäktige tillägger, att en konferens kommer att anordnas med direktörerna vid riksbankens samtliga kontor, varvid frågan om förutsättningarna för en mera enhetlig bedömning av hithörande spörsmål kommer att diskuteras.

Länsstyrelsen i Södermanlands län och Sveriges köpmannaförbund ansluter sig till det inom socialstyrelsen reservationsvis framförda förslaget om inrättande av en rådgivande nämnd vid riksbanken. *Folkpartiets ungdomsförbund* föreslår bl. a., att bosättningslånenämnder inrättas i anslutning till varje riksbankskontor.

Den av socialstyrelsen hävdade uppfattningen, att någon generell kontrollanordning beträffande lånemedlens användning icke bör införas, har ej mött någon gensaga. *Fullmäktige i riksbanken* anför bl. a., att det skulle kunna tänkas att riksbankens kontor mera allmänt än hittills skulle utbetala beviljat lånebelopp eller del därav till leverantör, som sålt bosättningsföremål på avbetalning. Kontoren kunde härvid — liksom hittills ofta skett — biträda låntagarna med att söka erhålla den rabatt som bör följa av kontantbetalningen.

Svenska landsbygdens kvinnoförbund yttrar, att man kan tänka sig att låntagarna såsom villkor för att erhålla lån lämnar en skriftlig förbindelse att endast använda bosättningslånet till kontantköp.

Beträffande upplysnings- och rådgivningsverksamheten understryker *Svenska slöjdföreningen* starkt den synnerliga vikt, som måste tillmätas denna del av låneverksamheten. Lånens syfte kommer icke att effektivt kunna fullföljas utan en fastare form och en vidgad omfattning i fråga om den rådgivnings- och upplysningsverksamhet, som bedrivs i samband med lånens utdelande. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* framhåller likaledes betydelsen av att en omfattande upplysningsverksamhet i bosättnings- och heminredningsfrågor snarast kommer till stånd och anser, att för detta ändamål den hittillsvarande konsulentverksamheten bör utbyggas och effektiviseras. *Svenska landsbygdens ungdomsförbund* pekar på att hemkonsulenterna och därmed jämförbara befattningshavare bör kunna vidarebefordra värdefulla upplysningar i denna angelägenhet. Därmed når man mera effektivt landsbygdens ungdom i upplysningen om bosättningslånenens existens. Vidgad konsulentverksamhet tillstyrkes även av, bland andra, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*, *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Svenska landsbygdens kvinnoförbund*. För samma ändamål borde det enligt *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbunds* mening vara klokt att i ökad utsträckning utse kvinnor till ortsombud. *Kooperativa*

förbundet föreslår, att studie- och upplysningsverksamheten i bosättningsfrågor stimuleras. Även *länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser frågan om användningen av lånen vara av sådan vikt, att den bör ägnas fortsatt uppmärksamhet.

Förslaget att en ny upplaga skall utges av den av riksbanken i samråd med Svenska slöjdföreningen utarbetade broschyren i bosättningsfrågor har vunnit allmän tillslutning.

Vad angår amorteringstiden ifrågasätter *länsstyrelsen i Södermanlands län* om en förlängning icke borde kunna vid behov medgivas, då detta skulle gynna den av socialstyrelsen förordade spridningen av lånen även till ekonomiskt sämre ställda sökande. *Stockholms stadskollegium* understryker önskvärdheten av att riksbanken icke bestämmer amorteringstiderna så snävt, att behov av kompletterande socialhjälp uppkommer, vilket ej sällan inträffar med den praxis i detta avseende som banken hittills följt.

Vad de eftersläpande lånen beträffar framhåller *fullmäktige i riksbanken*, att de relativt gynnsamma — vid vissa avdelningskontor mycket gynnsamma — indrivningssiffror, som uppnåtts trots att praktiskt taget inga möjligheter förefunnits att framtvunga betalning, är resultatet av ett mycket intresserat och målmedvetet arbete från kontorens sida. När man bedömer indrivningsresultatet efter antalet eftersläpande lån bör jämförelse rätteligen göras icke med antalet nu utelöpande lån utan med sammanlagda antalet lån som utlämnats vid resp. kontor. Att statistiken beträffande eftersläpande lån ger en delvis felaktig bild av läget beror också på att man icke vid alla kontor hunnit lika långt när det gäller efterskänkande eller avskrivning av lån, som bör bli föremål för dylik åtgärd.

Förslaget att antalet ortsombud bör ökas i de tre största städerna tillstyrkes av *fullmäktige i riksbanken*. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser, att mer än ett ombud ej f. n. erfordras i Malmö.

Till socialstyrelsens uttalanden om förbättring av indrivningsverksamheten inom ramen för nuvarande bestämmelser ansluter sig *fullmäktige i riksbanken*, som anser, att systemet med lönefullmakter bör komma till ökad användning. Fullmäktige instämmer i det av statsrevisorerna framförda önskemålet att riksbanken från statliga och kommunala myndigheter — framför allt arbetsförmedlingarna — skall i större utsträckning än hittills erhålla upplysningar i samband med utredningar i bosättningslåneärenden. Fullmäktige delar likaledes uppfattningen att ökad avslutning bland låneklientelet till intressekontor kan vara av värde.

Om förslaget att riksbanken erhåller rätt till införsel i låntagares avlöning, då återbetalning uteblir på grund av uppenbar tredska, har meningarna varit delade.

Överståthållarämbetet anför:

Med hänsyn till de uppgifter som genom socialstyrelsens utredning framkommit om den utsträckning, i vilken låntagarna icke sköta sina lån, ehuru de ha förmåga härtill, ligger det nära till hands att, såsom styrelsen gjort, tillstyrka användande av införselinstitutet för möjliggörande av en mera effektiv indrivning. De betänkligheter som tidigare uttalats mot införselinstitutet synes ämbetet på grund av den successiva standardhöjningen numera äga mindre bärkraft, i följd varav en utsträckning av institutets användningsområde icke bör utan vidare avvisas. Även den omständigheten att borgenären enligt svensk rätt i flera hänseenden måste sägas intaga en missgynnad ställning i fråga om möjligheterna att få betalning för sin fordran aktualiserar i viss mån frågan om exekution av civila fordringar genom införsel.

Frågan om en utsträckning av införselinstitutets användningsområde måste emellertid ses i ett större sammanhang. Det måste bestämt avrådas från att ge en speciell form av civil fordran, nämligen statens fordran på återbetalning av bosättningslån, en förmån i indrivningshänseende utan att på något sätt undersökts, huruvida bosättningslånen intaga sådan särställning att en dylik undantagsförmån för dem är berättigad. En översyn av införsellagen har ställts i utsikt av chefen för justitiedepartementet. I dylikt sammanhang måste institutets användningsområde tagas upp till övervägande. Intill dess torde staten få nöja sig med att de till buds stående möjligheterna att indriva dess fordringar äro mindre effektiva. I annat fall synes den invändningen icke kunna gendrivas att staten på det civilrättsliga området skaffar sig en förmån som ej kommer andra fordringsägare till del.

I stort sett samma synpunkter har anlagts av *statskontoret* ävensom *länsstyrelserna i Kronobergs, Göteborgs och Bohus* samt *Kopparbergs län*, vilka avstyrkt förslaget om rätt till införsel för ifrågavarande ändamål.

Fullmäktige i riksbanken ansluter sig däremot till socialstyrelsens förslag, som tillgodoser ett gammalt önskemål från riksbankens sida. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* tillstyrker att införsel medgives, dock endast som yttersta utväg i fall av uppenbar tredska. Även *länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län* tillstyrker förslaget. Vad de i ärendet hörda organisationerna angår har nio berört frågan och därvid uttalat sig till förmån för införsel, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* dock med stor tvekan.

Förslagen att möjlighet öppnas för riksbanken att vid längre betalningsanstånd medge räntebefrielse för anståndstiden och att banken erhåller vidgade möjligheter att meddela befrielse från återbetalningsskyldighet har i regel tillstyrkts. *Statskontoret* avstyrker ensamt det förstnämnda förslaget och tillsammans med *Sveriges köpmannaförbund* det sistnämnda. *Fullmäktige i riksbanken* tillstyrker det senare förslaget men är tveksamma huruvida möjligheten att medge räntebefrielse under tiden för beviljat anstånd med betalning kan få större praktisk betydelse. För att befrielse skall kunna medges förutsättes nämligen i allmänhet en mera om-

fattande utredning än som kan vara motiverad med hänsyn till de relativt små belopp, varom här kan bli fråga.

Vad angår kostnaderna har *fullmäktige i riksbanken* ingen erinran mot att statens bosättningslånefond förstärkes med 2 000 000 kronor för budgetåret 1953/54, om de av socialstyrelsen framlagda förslagen i huvudsak genomföres.

Departementschefen.

Den statliga bosättningslåneverksamheten har sedan sin tillkomst år 1937 gjorts till föremål för undersökningar vid flera tillfällen. Med hänsyn till utvecklingen i olika hänseenden under de senare åren har det emellertid förelegat behov av en allmän genomgång av bestämmelser och praxis beträffande lånen. En sådan översyn har nu utförts av socialstyrelsen. Det har synts mig vara motiverat att lämna en relativt utförlig redogörelse för socialstyrelsens utredning och de däröver avgivna yttrandena.

När bosättningslånen infördes, förestavades reformen främst av befolkningspolitiska skäl. Såsom såväl statsrevisorerna som socialstyrelsen framhållit har numera en mera allmänt social motivering trätt i förgrunden, nämligen syftet att öppna möjligheter för unga människor att skapa ett hem. Den i viss mån ändrade motiveringen har inte minskat lånens värde som ett led i samhällets familjesociala åtgärder. Det i lånerörelsens ursprungliga målsättning ingående syftet att förhindra osunda avbetalningsköp är otvivelaktigt fortfarande av betydelse och bör i möjligaste mån fullföljas.

Socialstyrelsen har föreslagit, att långivningen skall utsträckas till ogift mor med minderårigt barn. Detta förslag finner jag välgrundat. Något påtagligt behov att göra även andra ensamstående berättigade till lånen eller eljest utsträcka dessas tillämpningsområde synes icke föreligga.

Med tanke främst på landsbygdens befolkning utvidgade man år 1946 bosättningslånens användningsområde, varigenom lånen fick användas för inköp av vissa verktyg och redskap samt husdjur. Denna utvidgning synes ha fått ringa praktisk betydelse. Vidare må erinras att jordbrukare numera under vissa förutsättningar har möjlighet att inom ramen för den sociala jordbrukskreditgivningens erhålla startlån även till anskaffning av för jordbruksdriften erforderliga inventarier, vilken möjlighet inte fanns när bosättningslånens användningsområde på angivet sätt utvidgades. Dylika lånemöjligheter bör givetvis i första hand komma till användning. Möjligheten att lämna bosättningslån icke blott till möbler och andra egentliga bosättningsföremål utan även till redskap, verktyg och andra liknande föremål, vilka kan underlätta hemarbetet eller vara av betydelse för hemmets trevnad eller familjens försörjning, bör emellertid fortfarande stå öppen.

Socialstyrelsen har föreslagit, att bosättningslånens maximibelopp skall höjas från nuvarande 2 000 till 3 000 kronor. Vad fullmäktige i riksbanken och Kooperativa förbundet anfört emot socialstyrelsens förslag synes i och för sig göra det tveksamt huruvida en höjning av maximibeloppet nu bör genomföras. Å andra sidan synes det mig rimligt att beloppet justeras med hänsyn till de förändringar som penningvärdet undergått. Jag tillstyrker därför socialstyrelsens förslag i denna del. Så länge gällande kreditrestriktioner består är emellertid en viss återhållsamhet befogad vid utnyttjandet av det nya maximibeloppet.

Socialstyrelsen har vidare föreslagit, att behovssynpunkten skall tillmätas större betydelse än hittills varit fallet vid prövningen av låneansökningarna. I denna del synes en viss försiktighet vara på sin plats. Det synes mig angeläget att man i framtiden liksom hittills håller fast vid att det här är fråga om lån, som visserligen utlämnas utan säkerhet men under den förutsättningen att de skall återbetalas. Även om en välvillig bedömning av de lånesökandes förmåga till återbetalning är påkallad, måste det avgörande vara, att rimlig utsikt till återbetalning finnes. Jag anser mig sålunda icke kunna tillstyrka någon principiell ändring i fråga om grunderna för låneansökningarnas bedömning.

En ökad enhetlighet mellan riksbankskontoren inbördes bör emellertid eftersträvas vid låneansökningarnas prövning, icke minst beträffande lånebeloppens storlek. Det torde få ankomma på riksbanken att vidtaga erforderliga åtgärder för att trygga en likformig praxis i den mån icke avvikelser påkallas av speciella, regionalt betingade omständigheter. Den föreslagna höjningen av maximibeloppet gör sådana åtgärder särskilt angelägna. Någon ändring i organisatoriskt avseende genom införande av en rådgivande nämnd e. dyl. synes icke påkallad härav.

I några yttranden har uttalats intresse för bidrag i en eller annan form till bosättningskostnaderna. Jag är icke beredd att förorda sådana bidrag. I den mån särskilt behov av bidrag till bosättningskostnader föreligger torde det liksom hittills vara en uppgift för den kommunala socialvården att tillgodose detsamma.

Socialstyrelsens förslag om sänkning av låneräntan kan jag icke heller biträda, då en sådan sänkning skulle innebära en subvention och det synes olämpligt att tillföra bosättningslånerörelsen ett dylikt subventionsmoment. Såsom framhållits från olika håll skulle för övrigt en räntesänkning i enlighet med förslaget icke innebära någon mera betydande lättnad för de enskilda låntagarna.

Beträffande lånemedlens användning ansluter jag mig till vad socialstyrelsen har anfört. Någon generell kontrollanordning bör icke komma i fråga. Däremot är det, såsom understrukits i åtskilliga yttranden, önskvärt att låntagarna erhåller upplysning och vägledning beträffande lånens an-

vändning. Särskilt angeläget är det att ortsombuden, som på ett tidigt stadium kommer i kontakt med alla lånesökande, lämnar dessa vägledning vid planerandet av inköpen. I årets statsverksproposition (V ht punkt 73) anförde jag beträffande den broschyr, som riksbanken i samarbete med Svenska slöjdföreningen utgav senast år 1948, att jag icke var beredd att före ställningstagandet till socialstyrelsens nu ifrågavarande förslag till styrka medelsanvisning till omtryck och översyn av broschyren. Jag förordar nu, att anslag anvisas för ändamålet. Broschyren bör bl. a. tillhandahållas de lånesökande av ortsombuden. Den upplysning och rådgivning i bosättningsfrågor som lämnas bl. a. av Svenska slöjdföreningen och i några kommuner genom särskilda kommunalt avlönade bosättningskonsulenter är av stort värde och bör om möjligt utvidgas. Jag kan emellertid icke förorda ökat stöd av statsmedel utöver det nyss nämnda anslaget.

Vad slutligen angår de olika spörsmål som sammanhänger med lånens återbetalning anser jag till en början i likhet med socialstyrelsen, att ingen förlängning av den maximala amorteringstiden är behövlig. En viss förlängning av den faktiska amorteringstiden inom den givna ramen synes dock i vissa fall kunna vara lämplig.

Liksom fullmäktige i riksbanken anser jag, att man vid bedömande av indrivningsresultatet bör jämföra de eftersläpande lånen med samtliga lån som utgivits och ej blott med dem som nu står ute. Betraktas samtliga eftersläpande lån som nödlidande — sannolikt kommer dock åtminstone en del av dem att återbetalas — utgör sammanlagda beloppet av nödlidande och avskrivna lån 4,5 % av totalbeloppet utgivna lån. En låneförlust av denna storlek kan enligt min mening icke anses avskräckande i en verksamhet, där lånen utlämnas utan annan säkerhet än låntagarnas personliga vederhäftighet. Å andra sidan är det självklart, att alla lämpliga åtgärder som kan vidtagas för att förbättra indrivningsverksamheten eller eljest förebygga låneförluster också bör komma till stånd.

I enlighet med socialstyrelsens av fullmäktige i riksbanken biträdda förslag bör möjlighet öppnas att i de största städerna ha mer än ett ortsombud. Det torde få överlämnas åt riksbanken att där så befinnes lämpligt träffa överenskommelse med vederbörande kommunala organ om utökning av antalet ortsombud i kommunen.

Jag har intet att erinra mot att lönefullmakter och inbetalning genom intressekontor kommer till ökad användning. I intetdera fallet synes dock här ifrågakommande förpliktelse böra avkrävas låntagarna generellt. Jag förutsätter, att i varje fall statliga och kommunala myndigheter skall lämna medverkan härvidlag. Beträffande riksbankens möjligheter att i bosättningslåneärenden erhålla upplysningar från arbetsförmedlingarna har jag inhämtat, att arbetsmarknadsstyrelsen överväger att väsentligt uppmjuka de direktiv, som utfärdats i ämnet, varigenom även riksbankens intressen torde komma att bli tillgodosedda.

Även om de nu behandlade åtgärderna synes ägnade att omedelbart eller på längre sikt förbättra återbetalningen av bosättningslånen, är det uppenbart, att i många fall ändock en direkt förstärkning av riksbankens indrivningsmöjligheter vore önskvärd. Socialstyrelsen föreslår, att riksbanken skall tilläggas rätt att använda införsel i avlöning m. m. mot låntagare som av uppenbar tredska försunmar sin betalningsskyldighet. En dylik utvidgning av införselinstitutets användningsområde kan emellertid inte undgå att väcka betänkligheter. I varje fall torde frågan icke kunna lösas fristående utan få upptagas i ett större sammanhang. Tills vidare torde ansträngningarna få inriktas på att med anlitande av tillgängliga medel så långt som möjligt förebygga restantier och förluster.

Socialstyrelsens förslag rörande räntebefrielse vid längre betalningsansstånd och befrielse från återbetalningsskyldighet kan jag inte tillstyrka.

Enligt socialstyrelsens anslagsberäkning, vilken fullmäktige i riksbanken lämnat utan erinran, skulle bosättningslånefonden behöva förstärkas med ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor för budgetåret 1953/54. Härvid har bl. a. förutsatts, att i jämförelse med siffrorna för budgetåret 1951/52 antalet utlämnade lån kommer att stiga med ca 250 och medelbeloppet per utlämnat lån med ca 800 kronor. Jag finner det sannolikt, att ökningen icke blir fullt så stor. Då riksbanken beräknas för budgetåret 1953/54 disponera, förutom inflytande amorteringar, ca 5 700 000 kronor av tidigare anvisade anslag, torde det vara tillräckligt att ytterligare 1 000 000 kronor anvisas för nästa budgetår.

Kostnaden för den av mig förordade omtryckningen och översynen av broschyren rörande bosättningslånen har av fullmäktige i riksbanken i samband med fullmäktiges beräkning av anslagsbehovet för nästa budgetår uppskattats till 45 000 kronor. Detta belopp bör anvisas som ett särskilt obetecknat anslag under femte huvudtiteln.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) godkänna av mig förordade ändringar i bestämmelserna rörande statens bosättningslån;

b) för budgetåret 1953/54 anvisa

dels under femte huvudtiteln till *Statens bosättningslån: Omtryckning av broschyr* ett anslag av 45 000 kronor

dels ock å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder till *Statens bosättningslånefond* ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lars-Åke Åström.